

<https://doi.org/10.15407/rksu.41.180>
УДК 94(477.87):7.03(1930/1940)

Сергій Литвин, доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-0010-2675
E-mail: serlytvyn@ukr.net

РАРИТЕТНЕ СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ РАДЯНСЬКОГО ВАНДАЛІЗМУ: ПРАЦЯ БОГДАНА МИКОРСЬКОГО ПРО РУЙНУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК КИЄВА В 1930-х РОКАХ

Метою статті є переосмислення праці Богдана Микорського як раритетного джерела очевидця руйнування культурних пам'яток Києва 1930-х років, введення в сучасний науковий обіг та визначення її джерелознавчої, історико-культурної й документальної цінності для реконструкції політики радянської влади щодо нищення культурної спадщини. **Методологія дослідження** базується на комплексному джерелознавчому та історико-культурному аналізі праці Богдана Микорського. Використано історико-документальний підхід для встановлення хронології руйнувань та відповідальних осіб і структур, джерелознавчий метод для критичної оцінки надійності та автентичності свідчень, а також історико-культурний і системний аналіз для виявлення ідеологічних мотивів радянського вандалізму та реконструкції механізмів його реалізації. **Наукова новизна.** У статті здійснено комплексний джерелознавчий та історико-культурний аналіз праці Богдана Микорського, введено до наукового обігу маловідомі фрагменти свідчень про руйнування сакральних і світських пам'яток, а також визначено її цінність як раритетного джерела. Запропоновано нове бачення праці Микорського не лише як мемуарної чи публіци-



Цитування: Литвин С. Раритетне свідчення очевидця радянського вандалізму: праця Богдана Микорського про руйнування культурних пам'яток Києва в 1930-х роках. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2026. № 2 (41). С. 180—190. <https://doi.org/10.15407/rksu.41.180>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

стичної, а як повноцінного історико-документального джерела, що дозволяє реконструювати масштаби та механізми нищення культурної спадщини Києва в 1930-х роках. **Висновки.** Дослідження засвідчує, що праця Богдана Микорського має комплексну наукову цінність: вона слугує не лише джерелом фактів про руйнування пам'яток, а й методологічним інструментом для аналізу політики та ідеології радянської влади щодо культурної спадщини України. Актуалізація маловідомих фрагментів тексту дозволяє уточнити хронологію й характер руйнувань, окреслити відповідальних осіб та структури, а також показати взаємозв'язок між ідеологічними установками влади та практиками нищення пам'яток. Отже, робота Богдана Микорського розширює історико-культурний наратив про радянський вандалізм, підкреслює значення раритетних джерел для сучасної історичної науки та культурознавства і відкриває перспективи для подальших досліджень системності руйнування української культурної спадщини.

Ключові слова: Богдан Микорський, нищення культурної спадщини, Київ 1934—1936, більшовицький режим, архітектурні пам'ятки, радянські репресії, еміграційні дослідження.

Актуальність теми дослідження. Руйнування культурно-історичних пам'яток Києва в 1930-х роках є однією з найтрагічніших сторінок історії української культури, яка й досі залишається недостатньо осмисленою не лише в суспільній свідомості, а й у науковому дискурсі.

Праця Богдана Микорського «Руйнування культурно-історичних пам'яток у Києві в 1934—1936 роках» (Мюнхен, 1951) є унікальним джерелом очевидця, що фіксує факти масового нищення архітектурної та сакральної спадщини столиці в умовах радянської тоталітарної політики. Сьогодні це видання є бібліографічною рідкістю і раритетом, що значною мірою обмежує його доступність для дослідників та широкого кола читачів. Водночас саме такі тексти дозволяють відтворити не лише масштаби руйнувань, а й механізми, ідеологічні мотивації та культурні наслідки радянського вандалізму.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення праці Б. Микорського як повноцінного історико-документального джерела та введення її в сучасний науковий обіг. Комплексний аналіз цього раритетного свідчення дозволяє поглибити уявлення про політику нищення культурної спадщини в 1930-х роках, уточнити роль особистих свідчень у реконструкції історичних подій та сприяти формуванню колективної пам'яті про злочини проти української культурної спадщини.

Отже, дослідження є актуальним для сучасної історичної науки, культурології та пам'яткознавства, а також у контексті сучасних викликів, пов'язаних із загрозами культурній спадщині, оскільки звернення до раритетних джерел очевидців дозволяє не лише відновлювати історичну правду, а й формувати ціннісне ставлення до збереження культурної пам'яті.

Аналіз досліджень і публікацій. Попередні дослідження з проблематики руйнування культурної спадщини України в 1920—1940-х роках

охоплюють широке авторське коло. В. Акуленко [1, 2] висвітлює питання збереження пам'яток культури та злочини проти культурної спадщини на території України, пропонуючи хронологію й аналіз практик нищення. Публікації Ю. Андрієнка [3], Т. Геврика [6], В. Греблі [7] та С. Килимника [8, 9] фіксують конкретні випадки руйнувань архітектурних і сакральних об'єктів Києва, надаючи цінні документальні й фактологічні матеріали. Студії С. Білокона [4, 5] досліджують державний терор у СРСР, методологічні аспекти джерелознавства та системності репресій. Праці М. Міллера [13, 14] та Б. Микорського [11, 12] є першоджерелами еміграційної документації про масові руйнування, тоді як сучасні огляди, зокрема О. Повстенка [15] та Р. Кухаренка [10], аналізують масштаби й наслідки знищення культурних цінностей у Києві. Комплексний аналіз цих джерел дозволяє окреслити механізми радянського вандалізму, оцінити роль окремих осіб і структур у руйнуванні пам'яток, а також актуалізувати значення свідчень очевидців для реконструкції політики радянської влади щодо культурної спадщини.

Метою статті є переосмислення праці Богдана Микорського як раритетного джерела очевидця руйнування культурних пам'яток Києва 1930-х років, введення в сучасний науковий обіг та визначення її джерелознавчої, історико-культурної й документальної цінності для реконструкції політики радянської влади щодо нищення культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Богдан Микорський був науковим співробітником Української академії наук, українським мистецтвознавцем та істориком, фахівцем у галузі мистецтвознавства та історії архітектури, активним діячем у сфері охорони культурної спадщини. На жаль, детальна біографічна інформація про нього, зокрема точна дата народження, є обмеженою у відкритих джерелах, оскільки він був діячем української еміграції і, відповідно, його праці замовчувалися й заборонялися.

Сергій Білокінь наводить інформацію, що Богдан Микорський, як і Михайло Орест, — літературні псевдоніми, а насправді це Зеров Михайло Костьович, молодший брат Миколи Зерова, і що народився він 26/14 листопада 1901 р. у м. Зінькові на Полтавщині, а помер 12 березня 1963 р. в Авсбурзі (Німеччина) [4].

Після Другої світової війни він, як і багато інших представників української інтелігенції, які не сприйняли радянський режим, опинився в еміграції і значну частину свого життя й діяльності присвятив документуванню та збереженню інформації про злочини радянської влади проти української культури та її історичної спадщини.

Праця Богдана Микорського «Руйнування культурно-історичних пам'ятників у Києві в 1934—1936 роках» є цінним свідченням про кампанію масового знищення церков, соборів та інших архітектурних шедеврів більшовицьким режимом у столиці України. Вона мала не лише наукове, але й велике історичне та патріотичне значення. Написання такої праці в розпал

сталінізму було сміливим вчинком, оскільки наведені в ній визначення та оцінки й характеристики дій державних органів були надто небезпечними.

Праця видана в Мюнхені в 1951 р. У ній Богдан Микорський систематизував і представив факти, які замовчувалися або викривлялися радянською пропагандою. І тим ціннішою вона стала для подальших досліджень радянської політики нищення пам'яток культурної спадщини в середині 1930-х років. Хоча прямих «рецензій» про цю працю, у звичному розумінні, широкому загалові знайти складно, оскільки це спеціалізоване історичне дослідження, вона визнана фахівцями, згадується та використовується іншими науковцями.

Зокрема, історик Сергій Білокінь був обізнаний із працею Богдана Микорського та використав її матеріали у власних наукових дослідженнях, що засвідчує наукову вагомість і джерельну цінність цього видання. Хоча Сергій Білокінь не написав окремої рецензії на працю Богдана Микорського у форматі розгорнутої наукової статті, він неодноразово звертався до неї у своїх дослідженнях, присвячених радянським репресіям проти української культури та знищенню історико-культурних пам'яток. Праця Микорського була ним визнана як авторитетне джерело для реконструкції політики радянської влади щодо руйнування культурної спадщини Києва 1930-х років. Матеріали книги активно використовувалися в його науковому аналізі для документального підтвердження фактів нищення сакральних і світських об'єктів, а також для аргументованого висвітлення системності радянського вандалізму. У цих працях Микорський розглядався не лише як мемуарист чи публіцист, а як автор, який надав унікальні документальні свідчення про масштаби руйнувань культурних пам'яток столиці, що робить його книгу цінним джерелом для історико-культурного та джерелознавчого аналізу [5, с. 153; 466].

Згодом, на еміграції, цим проблемам була присвячена низка інших публікацій, зокрема М. Міллера «Знищення більшовиками пам'ятників історії, культури та мистецтва СРСР» (Мюнхен, 1952) [13], його ж «Нищення останніх національно-історичних пам'яток в Україні» (Онтаріо, 1957) [14], С. Килимника «Руїна київських святинь московськими займанцями» (Бuenос-Айрес, 1958) [8], В. Греблі «Нищення більшовиками культурно-історичних пам'яток у Києві» (Мюнхен, 1959) [7] та ін. Однак праця Б. Микорського заслуговує на особливу увагу своєю першістю, правдивістю фактів і сміливістю оцінок злочину більшовизму стосовно української культури.

Автор пояснює причину руйнувань, заявлену суспільству, — «перенесення столиці УРСР із Харкова в Київ і внаслідок запланованої і розпочатої відповідно до цього реконструкції нового державно-політичного центру Радянської України» [11, с. 5].

Таке рішення, вважає автор, «виглядало невірогідним: в січні 1933 року в Німеччині прийшов до влади Гітлер і загроза війни, про яку більшовики

постійно стверджували впродовж багатьох років, набрала очевидних форм. Тому було б абсурдом, на думку населення, переміщати радянський урядовий центр ближче до західних кордонів. Проте це було так, і рішення про перенесення столиці УРСР було ухвалено в Кремлі, треба думати, недовзі після перемоги німецької націонал-соціалістичної партії. Цим заходом Кремль хотів продемонструвати перед можливим агресором свою безстрашність і впевненість у своїх силах. Відповідно до поширюваних формул, неприятелю не передбачалося віддавати жодної пяді власної землі і бити його на його ж території. Слухи про перенесення столиці до Києва недовзі знайшли своє підтвердження в опублікованій сенсаційній урядовій постанові, і на початку літа 1934 року маріонетковий уряд УРСР з великою помпою прибув до Києва, який ледве встиг отямитися в психологічному відношенні після пережитих в попередньому 1933 році жахів голоду, коли на тротуарах тих самих вулиць, по яких проїзжав тепер уряд, валялися і вмирили прибудді із села примари людей» [11, с. 5].

Згідно з початковим проектом, розробленим у Москві, новий урядовий центр передбачалося створити на Печерську. Тому першою, як стверджує Б. Микорський, «жертвою цього проекту впав Миколаївський собор, якого українське населення називало “Великим Миколою”, — монументальний імпазантний барочний храм, побудований 1690—1693 рр. архітектором І. Старцевим на кошти мецената української культури — гетьмана Івана Мазепи. На нижньому фронтоні собора можна було бачити зображення великого князя Володимира у козацькому кунтуші. Одночасно з собором була зруйнована і колишня монастирська трапезна, красива споруда не стільки церковного, скільки цивільного бароко» [11, с. 6].

Проте згодом проект створення урядового центру на Печерську було відкинуто. Б. Микорський зазначав: «Чому саме, ми сказати не можемо, бо не маємо в розпорядженні відповідних даних. На місці ж величного і строгого храму була згодом побудована низька і незграбна деревообробна фабрика військового призначення» [11, с. 6].

Згідно з новим варіантом проекту, урядовий центр мав бути збудований на місці давнього княжого центру Києва, включаючи територію Михайлівського Золотоверхого монастиря та храму святої Софії. «Вандалізм цього задуму буквально тероризував свідомість кожного культурного киянина, — вважає Б. Микорський. — Більшовики, на щастя, відмовилися згодом від наміру знести храм св. Софії. Мотиви цієї відмови прояснить, можливо, історія. Можна припустити, що більшовики усвідомили, що нищення цього широко відомого пам'ятника було б викликом світовій культурі і що реакція західних держав на цей варварський акт негативно відобразилась би на їх реноме» [11, с. 6].

Також має місце твердження, що в умовах підготовки до війни в більшовиків банально не вистачило коштів на завершення цього варварського

проекту. Тому, як висловлюється Б. Микорський, «чорна хмара, що нависла над знаменитою спорудою XI ст., розсіялася. Але загибель виявилася невідворотною для двох інших храмів княжої доби: Михайлівського Золотоверхого монастиря і Трьохсвятительської церкви. Якраз на їх місці було запроєктовано побудувати дві великі споруди: Радун Народних комісарів УРСР та Центрального комітету КП(б)У (автором проєктів був інженер Лангбарт), а між цими цитаделями більшовицької влади мав вивисуватися пам'ятник Леніну» [11, с. 6].

Богдан Микорський у своїй праці наводить факти протестів українських науковців проти руйнування цих святинь, зокрема професора М. Макаренка, який звертався про захист Михайлівського монастиря до всіх владних інстанцій, включно до самого Сталіна. В результаті був заарештований і висланий у Казань, де «цей шляхетний муж науки і самоотвержений борець проти невігластва і теранічного вандалізму помер у заслання того ж року...» [11, с. 8].

Спроби захистити собор від руйнування також здійснювали й деякі російські вчені, зокрема член-кореспондент Академії наук СРСР професор Д. Айналов та академік архітектури Г. Котов. Проте їхні неодноразові звернення, що їх наводить у праці Б. Микорський, «захистити світовий пам'ятник мистецтва» не бралися до уваги і цинічно відкидалися, зокрема народним комісаром освіти УРСР В. Затонським та головою урядової будівельної комісії, комісаром внутрішніх справ В. Балицьким. Зрештою, Михайлівський Золотоверхий монастир, споруджений у 1108—1113 рр., був підірваний.

Інша ж перлина давньої церковної архітектури княжої доби — Трьохсвятительська (Василівська) церква (1183 р.) — була зруйнована поспішно і без будь-якого обговорення. Богдан Микорський свідчить, що вона «була споруджена на Ярославовому дворі великим князем Святославом Всеволодовичем, а в епоху бароко отримала оформлення відповідно цій добі. Західний партекс церкви був збудований на кошти генерального суді В. Кочубея, а притвор — на утримання запорізького війська» [11, с. 11].

Б. Микорський наводить перелік й інших споруд, знищених у 1934—1936 рр. Серед них Успенський собор на Подолі (Собор Успіння Пресвятої Богородиці (Пирогощі), споруджений у 1131—1132 рр. великим князем Мстиславом Володимировичем; так званий пам'ятник св. Ірини, що являв собою каплицю із залишками церкви св. Ірини, зведеної великим князем Ярославом Мудрим для своєї дружини Ірини-Інгігерди; Церква Петра і Павла на Подолі початку XVII ст.; Георгіївська церква, збудована 1744—1752 рр.; Воскресенська церква другої половини XVII ст.; Ольгинська церква на Печерську; Братський Богоявленський монастир 1690 р.; Військовий Микільський монастир 1690 р., збудований (як і Богоявленський собор) на кошти гетьмана Івана Мазепи; Ільїнська церква на Подолі, Борисоглібська

церква 1692 р.; Микільський (Слупський) монастир 1730 р.; Церква Святих Костянтина і Єлени 1730 р.; Грецький Єленський монастир святої Катерини 1739—1741 рр.; Церква Миколи Доброго і Церква Різдва Христового (обидві на Подолі); Петропавлівська церква на Куренівці 1759 р.; Церква всіх святих на горі Щекавиці 1782 р. та ін.

Як ми бачимо, більшість з перерахованих споруд не мали жодного стосунку до розбудови нового урядового центру, що підтверджує сплановане варварське нищення — насамперед споруд української церкви. Особливо цинічним було рішення «реконструкторів Києва» на місці зруйнованого Братського монастиря розбити «Парк культури і відпочинку імені Петровського».

Більшовицький вандалізм проявився також у руйнуванні давніх київських цвинтарів. Серед них: цвинтар «Аскольдова могила», який, згідно з проектом, теж мали перетворити на «Парк культури і відпочинку», Щекавицький цвинтар, цвинтар Флорівського монастиря на Замковій горі. Також по-варварськи були зліквідовані й три новіші цвинтарі: Кирилівський, Звіринецький і Військовий (останній знаходився між Лук'янівським і Єврейським кладовищами).

Метою руйнування цвинтарів Б. Микорський, який власне був очевидцем подій на Щекавицькому цвинтарі, вважає пограбування виявлених там скарбів. Він описує це так: «Біля робочих, працюючих лопатами, стояли співробітники НКВС з паперами в руках, очевидно, протоколюючи знахідки. Слід вважати, що без подібної процедури не обійшлося і на Фролівському кладовищі, яке знаходилося по сусідству з Щекавицьким» [11, с. 15].

Також у своїй праці Б. Микорський говорить про відповідальність за руйнування пам'яток культури в Києві, зазначаючи, що «Так чи інакше, головним винуватцем був Сталін: в силу існуючих в Радянському Союзі відносин подібне виходило від нього особисто, чи отримувало його схвалення» [11, с. 16]. Автор також називає винуватцями уповноваженого представника Кремля по Україні П. Постишева, який прибув із завданням «випікати розпеченим залізом всякі прояви українського націоналізму», С. Косіора, першого секретаря КП(б)У, В. Затонського, народного комісара освіти УРСР, М. Рижкова, голову Київської міської ради, які старанно й низькоуклінно виконували волю Кремля. Масштаби руйнувань були вражаючими. За підрахунками Р. Кухаренка, всього було знищено 69 київських храмів [10].

Слід погодитися з висновками, що їх зробив Б. Микорський у своїй праці: «В руйнуванні історичних і культурних пам'яток Києва 1934—1936 рр. ще раз знайшли своє вираження загальновідомі риси психології більшовизму: її атрадиціоналізм і плоский вульгарний антипантеїзм... Слід вважати, що в руйнуванні київських пам'яток, без сумніву, грала роль ненависть більшовиків до національного комплексу, глибоко

традиціоналітичного в своїй суті, в тому числі і до українського національного комплексу» [11, с. 18].

Наукова новизна. У статті здійснено комплексний джерелознавчий та історико-культурний аналіз праці Богдана Микорського, введено до наукового обігу маловідомі фрагменти свідчень про руйнування сакральних і світських пам'яток, а також визначено її цінність як раритетного джерела. Запропоновано нове бачення праці Микорського не лише як мемуарної або публіцистичної, а як повноцінного історико-документального джерела, що дозволяє реконструювати масштаби та механізми нищення культурної спадщини Києва у 1930-х роках.

Висновки. Дослідження засвідчує, що праця Богдана Микорського має комплексну наукову цінність: вона слугує не лише джерелом фактів про руйнування пам'яток, а й методологічним інструментом для аналізу політики та ідеології радянської влади щодо культурної спадщини України. Актуалізація маловідомих фрагментів тексту дозволяє уточнити хронологію й характер руйнувань, окреслити відповідальних осіб та структури, а також показати взаємозв'язок між ідеологічними установками влади та практиками нищення пам'яток.

Отже, робота Богдана Микорського розширює історико-культурний наратив про радянський вандалізм та підкреслює значення раритетних джерел для сучасної історичної науки та культурознавства. Подальші дослідження системності, масштабів та механізмів нищення культурної спадщини, спираючись на результати порівняльного аналізу всього комплексу джерел про радянський вандалізм у різних регіонах України, дозволять відновити історичну правду великої руїни 1930-х років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акуленко В.І. Злочин проти пам'яті: Про нищення культурних цінностей на Україні (1927—1941 рр.). Київ : Вид-во т-ва «Знання» України, 1991. 46 [1] с. (Сер. І. Час і суспільство; № 5).
2. Акуленко В. Охорона пам'яток культури в Україні, 1917—1990. Київ : Вища шк., 1991. 173 [1] с.: іл. (Б-ка журн. «Пам'ятки України»; Кн. 8. Сер. І. Українське відродження: історія і сучасність). Бібліогр.: с. 256—272.
3. Андрієнко Ю. Велика Руїна: [Про знищення пам'ятників Києва в 30-і роки] // Наступ. Прага, 1942. 4.8 (133). 28 лют.; 4.9 (134). 1 берез.
4. Білокінь С. Історіографія державного терору і тероризму в СРСР: проблеми систематизації й періодизації. Повоєнні закордонні видання 1945—1991. URL: <https://www.s-bilokin.name/Terror/Historiography/PostWWII.html#Ref116>
5. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917—1941 рр. : джерелознавче дослідження / І.М. Дзюба, передне слово. Київ : Пенмен, 2017. 768 с.
6. Геврик Тит. Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. Вид. 2. Нью-Йорк, 1982. 64 с.

7. Гребля В. Нищення більшовиками культурно-історичних пам'яток у Києві // Український самостійник. Мюнхен, 1959. Ч. 4 (414). С. 9—14 (передр.: Календар «Рідна нива» на звичайний рік 1961. Вінніпег: Екклесія, б. р.). С. 107—114.
8. Килимник С. Зруйнування київських святинь // Віра і культура. Вінніпег, 1957. Листопад. Ч. 1(49). С. 10—12. 1958. Січень. Ч. 3(51). С. 17—19.
9. Килимник С. Руїна київських святинь московськими займанцями // Календар-альманах на 1958 рік. Буенос-Айрес : Відродження, 6. р. С. 77—91; *Sichynsky Volodymyr. Destruction of Ukrainian Monuments of Art and Culture under the Soviet Russian Administration between 1917—1957. New York, 1958. 24 p.*
10. Кухаренко Р. Охорона архітектурної спадщини — один з основних принципів розвитку Києва. URL: <https://100realty.ua/archive-article/1263>
11. Микорский Б. Разрушение культурно-исторических памятников в Киве в 1934—1936 годах. Мюнхен, 1951. 21 с., 6 вкл. Підп.: Б. Микорский.
12. Микорський Б. (Орест Михайло). Руйнування культурно-історичних пам'яток у Києві в 1934—1936 роках // Український православний календар на 1956 рік. Баунд-Брук, 1955. С. 121—126.
13. Міллер М. Знищення більшовиками пам'ятників історії, культури та мистецтва СРСР. Мюнхен, 1952. № 3. С. 94—105.
14. Міллер М. Нищення останніх національно-історичних пам'яток в Україні // Музейні вісті. Онтаріо, 1957. Квіт. С. 3—4.
15. Повстенко О. Пограбування релігійно-мистецьких цінностей Софії Київської // Народна творчість та етнографія. 1997. № 4. С. 80—87.

Отримано 4 березня 2025 р.

REFERENCES

1. Akulenko V.I. Zlochyn proty pam'iaty: Pro nyshchennia kulturnykh tsinnosti na Ukraini (1927—1941 rr.) [Crime against memory: On the destruction of cultural values in Ukraine (1927—1941)]. Kyiv: Publishing house “Knowledge” of Ukraine, 1991. 46 [1] p. (Ser. I. Time and Society; No. 5). [In Ukrainian].
2. Akulenko V. Okhorona pamiatok kultury v Ukraini, 1917—1990 [Protection of cultural monuments in Ukraine, 1917—1990]. Kyiv : Higher School, 1991. 173 [1] p.: ill. (Library of journal “Monuments of Ukraine”; Book 8. Ser. I. Ukrainian revival: history and modernity). Bibliography: pp. 256—272. [In Ukrainian].
3. Andriienko Yu. Velyka Ruina: [Pro znyshchennia pamiatnykiv Kyieva v 30-i roky] [The Great Ruin: [On the destruction of monuments in Kyiv in the 1930s]. *Nastup* [Offensive]. Prague, 1942. 4.8 (133). February 28; 4.9 (134). March 1. [In Ukrainian].
4. Bilokin S. Istoriohrafia derzhavnoho teroru i teroryzmu v SRSR: problemy systematyzatsii y periodyzatsii. Povoienni zakordonni vydannia 1945—1991 [Historiography of state terror and terrorism in the Union of Soviet Socialist Republics: problems of systematization and periodization. Postwar foreign publications 1945—1991]. Retrieved from: <https://www.s-bilokin.name/Terror/Historiography/PostWWII.html#Ref116> [In Ukrainian].
5. Bilokin S. Masovyi teror yak zasib derzhavnoho upravlinnia v SRSR 1917—1941 rr. : dzhe-reloznavche doslidzhennia [Mass terror as a means of state administration in the Union of Soviet Socialist Republics 1917—1941: a source study] / I.M. Dziuba, foreword. Kyiv : Penmen, 2017. 768 p. [In Ukrainian].

6. Gevryk Tyt. Vtracheni arkhitekturni pamiatky Kyieva [Lost Architectural Monuments of Kyiv]. Ed. 2. New York, 1982. 64 p. [In Ukrainian].
7. Hreblia V. Nyshchennia bolshevykamy kulturno-istorychnykh pamiatok u Kyievi [Destruction of cultural and historical monuments in Kyiv by the Bolsheviks]. *Ukrainskyi samostiinyk* [Ukrainian Independent]. Munich, 1959. Part 4 (414), pp. 9—14 (preface: Calendar “Native Field” for the ordinary year 1961. Winnipeg : Ecclesia, without year). Pp. 107—114. [In Ukrainian].
8. Kylymnyk S. Zruinuvannia kyivskykh sviatyn [Destruction of Kyiv Shrines]. *Vira i Kultura* [Faith and Culture]. Winnipeg, 1957, November. Part 1(49), pp. 10—12; 1958, January. Part 3(51), pp. 17—19. [In Ukrainian].
9. Kylymnyk S. Ruina kyivskykh sviatyn moskovskymy zaimantsiamy [Ruin of Kyiv Shrines by Moscow Captives]. *Kalendar-almanakh na 1958* [Calendar-almanac for 1958]. Buenos Aires, without year. Pp. 77—91; Sichynsky Volodymyr. Destruction of Ukrainian Monuments of Art and Culture under the Soviet Russian Administration between 1917—1957. New York, 1958. 24 p. [In Ukrainian].
10. Kukharenko R. Okhorona arkhitekturnoi spadshchyny — ody z osnovnykh pryntsyipiv rozvytku Kyieva [Protection of architectural heritage is one of the main principles of Kyiv’s development]. Retrieved from: <https://100reality.ua/archive-article/1263> [In Ukrainian].
11. Mykorsky B. Razrushenie kulturno-istoricheskikh pamiatnikov v Kieve v 1934—1936 godakh [Destruction of cultural and historical monuments in Kyiv in 1934—1936]. Munich, 1951. 21 pp., 6 incert. Author: B. Mikorsky. [In Russian].
12. Mykorsky B. (Orest Mykhailo). Ruinuvannia kulturno-istorychnykh pamiatok u Kyievi v 1934—1936 rokakh [Destruction of cultural and historical monuments in Kyiv in 1934—1936]. *Ukrainskyi Pravoslavnyi calendar na 1956 rik* [Ukrainian Orthodox Calendar for 1956]. Bound Brook, 1955. Pp. 121—126. [In Ukrainian].
13. Miller M. Znyshchennia bilshovykamy pamiatnykiv istorii, kultury ta mystetstva SRSR [Destruction of Monuments of History, Culture and Art of Union of Soviet Socialist Republics by Bolsheviks]. Munich, 1952. No. 3, pp. 94—105. [In Ukrainian].
14. Miller M. Nyshchennia ostannikh natsionalno-istorychnykh pamiatok v Ukraini [Destruction of last national historical monuments in Ukraine]. *Muzeini visti* [Museum News]. Ontario, 1957. April. Pp. 3—4. [In Ukrainian].
15. Povstenko O. Pohrabuvannia relihiino-mystetskykh tsinnosti Sofii Kyivskoi [Robbery of Religious and Artistic Treasures of St. Sophia of Kyiv]. *Narodna tvorchist ta etnografia* [Folk Art and Ethnography]. 1997. No. 4, pp. 80—87. [In Ukrainian].

Received on March 4, 2025

*Serhii Lytvyn*National Academy of Managerial Staff
of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-0010-2675

E-mail: serlytvyn@ukr.net

RARE EYEWITNESS TESTIMONY OF SOVIET VANDALISM:
BOHDAN MYKORSKYI'S WORK ON DESTRUCTION
OF CULTURAL MONUMENTS IN KYIV IN 1930s

The aim of the article is to reinterpret the work of Bohdan Mykorskyi as a rare eyewitness source on the destruction of Kyiv's cultural monuments in the 1930s, to introduce it into contemporary scholarly discourse, and to determine its source-based, historical-cultural, and documentary value for reconstructing the Soviet authorities' policies regarding the destruction of cultural heritage. **The research methodology** is based on a comprehensive source-critical and historical-cultural analysis of Mykorskyi's work. A historical-documentary approach was applied to establish the chronology of the destructions and identify the responsible individuals and institutions, while a source-critical method was used to assess the reliability and authenticity of the testimonies. Additionally, historical-cultural and systemic analysis allowed the identification of the ideological motives of Soviet vandalism and the reconstruction of its implementation mechanisms. **Scientific novelty.** The study presents a comprehensive source-critical and historical-cultural analysis of Mykorskyi's work, introduces little-known fragments of testimonies on the destruction of sacred and secular monuments, and highlights its value as a rare source. A new perspective is proposed, viewing Mykorskyi's work not merely as memoiristic or journalistic material but as a full-fledged historical-documentary source that allows for reconstructing the scale and mechanisms of Kyiv's cultural heritage destruction in the 1930s. **Conclusions.** The research demonstrates that Mykorskyi's work possesses significant scholarly value: it serves not only as a source of factual information on the destruction of monuments, but also as a methodological tool for analyzing Soviet policies and ideology regarding Ukraine's cultural heritage. The inclusion of previously little-known textual fragments enables a more precise reconstruction of the chronology and nature of the destructions, identifies responsible individuals and institutions, and reveals the relationship between ideological directives and the practical implementation of monument demolitions. Thus, Mykorskyi's work expands the historical-cultural narrative of Soviet vandalism, underscores the importance of rare sources for contemporary historical and cultural studies, and opens prospects for further research on the systematic destruction of cultural heritage and the restoration of historical truth about Ukrainian culture.

Key words: Bohdan Mykorskyi, destruction of cultural heritage, Kyiv 1934—1936, Bolshevik regime, architectural monuments, Soviet repressions, émigré studies.